

طراحی و دوخت روپوش مدارس دخترانه ابتدایی با استفاده از فرم و رنگ گلیم و قالی عشایر قشقایی استان فارس

فاطمه کریم پور^۱، مهدی صنوبر^۱، الهام زندیه^۱

چکیده

دوران ابتدایی مهم‌ترین دوره‌ی زندگی هر کودک است. در این دوره شخصیت ذهن، نحوه‌ی تفکر، اندیشه، رفتار و شیوه‌ی زندگی کودک شکل می‌گیرد. با توجه به اهمیت این مسئله و با توجه به اینکه تاکنون توجه خاصی به انتخاب رنگ و مدل لباس در مدارس ابتدایی دخترانه از نظر روان‌شناسی و تاثیر آن در روحیه‌ی کودکان نشده است، بر آن شدیم جهت ارتقاء این مهم تغییر و تحولی در مدل و رنگ لباس مدارس دخترانه‌ی ابتدایی به وجود آوریم. بر این اساس طی تحقیقاتی که بر روی گلیم و قالی عشایر قشقایی استان فارس انجام دادیم مبنای کار خود را بر روی فرم و رنگ گلیم و قالی گذاشته و همچنین به بررسی رنگ‌ها، خط‌ها، فرم‌ها و تاثیر آنها در روحیات کودکان پرداخته و نتایج مطالب حاصل را پایه و اصول طراحی قرار دادیم.

مقدمه

بافندگان ایل قشقایی سرآمد همه‌ی فرشباغان عشایری ایران و بلکه جهان هستند و دستبافت زنان قشقایی تا حدود نیم قرن پیش عالی‌ترین نمونه‌ی فرشباغی عشایری بوده است. خیال‌های آزاده‌ی رنگارنگی که زنان چادرنشین این ایل بزرگ در پهنه‌ی دستبافت‌های خود رها کرده‌اند بی‌مانند است و این بی‌مانندی نقش‌پردازی و رنگ‌آمیزی قشقایی محدود به سرزمین فارس یا دیگر ایل‌ها و روستاهای ایران نیست و بسیاری از فرش‌های شهری بافت را، در بیشتر نقاط ایران، در بر می‌گیرد. اصالت و خلاقیت نقش‌پردازی و قدرت و طراوت رنگ‌آمیزی در فرش قشقایی به کمال نرسیده است. اگر قشقایی‌ها دستبافت‌های ممتاز و یا حتی فرشباغی نداشتند نام آنان به هر حال در تاریخ ایران باقی می‌ماند، لیکن هرگز شهرت عالم‌گیر نمی‌یافتند. این فرش قشقایی است که نام ایل قشقایی را در تاریخ تمدن و فرهنگ جهانی ثبت کرده است.

تنوع رنگ و طرح فرش قشقایی انتها ندارد. دامنه‌ی این تنوع در دنیای فرشباغی گاه تا بی‌نهایت گسترده می‌شود و همین است که دستبافت‌های قشقایی همواره ما را غافلگیر می‌کند. کم نیستند کسانی که سالیان دراز صدها «قشقایی» گوناگون را از نظر گذرانده‌اند و به گفته‌ی فرش‌فروشان «صدها قشقایی از زیر دستشان رد شده است» اما باز هم در برابر یک نمونه‌ی نوبافته شگفت‌زده می‌شوند. این شگفت‌زدگی، این هیجان دیدن چیزی که تا کنون دیده نشده، حالتی است که همواره می‌توان انتظار کشید.

برآن شدیم که طرحی جدید در روپوش مدارس ایجاد کرده تا دست‌بافته‌های زیبایی چون گلیم و قالی قدمت خود را حفظ کرده و زیبایی خود را در کاربردهای دیگر چون لباس به نمایش بگذارد.

گلیم‌بافی

گلیم به عنوان نخستین زیرانداز بشر، دارای سابقه تولید بسیار طولانی است. قدمت و تاریخ آن در ایران، چندان مشخص نیست اما گلیم‌های اولیه که در ایران بافته شده‌اند بسیار ساده بوده و می‌توان گفت از چینی‌ها اقتباس شده است. گلیم، دستبافتی است دورو که از هر دو روی آن می‌توان استفاده کرد، چون پودهای رنگین از دو طرف تارها خودنمایی می‌کنند. در گلیم بافی، پود نقش عمده‌ای دارد.

نقش‌های گلیم بافی

- نقش‌هایی که از تکرار و تغییر دادن آن، شکل مخصوصی را به وجود آورده در حاشیه یا زمینه بافته می‌شوند. اغلب این نقش‌ها، اساطیری بوده در حاشیه‌دوزی لباس، کاشیکاری مساجد یا مقابر نیز دیده می‌شوند مانند: پله کانی، مداخل، آلاقورد، چپ حلقه، کنگره ساده، هفت هشت.

نقش‌هایی که در زمینه یا لچک‌های گلیم بافته می‌شوند: دوناییگی، لنگج و نیم لنگج، محرمت، خستی، شوشتری، تهرانی، خراسانی، آماگل، شانه، قزل قیچی، سرمه دان، درناق «ایت ال».

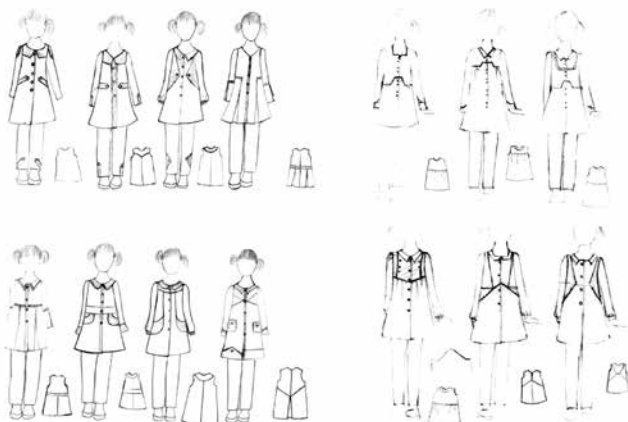
دکتر پرهام نقشماپه‌های متداول در گلیم‌بافی فارس را به چهار گروه متمایز تفکیک می‌کند:

- گلیم‌هایی که حاصل کنار هم چیدن منظم و متقارن شکل‌های هندسی از سه گوش تا هشت گوش است. مثل سرمه‌دان ساده و مرکب.

- گروهی که از پدید شدن تکرار متقارن یک نگاره خاص، آنچنان که یک در میان تیره و روشن باشد مثل مداخل.

- نقش مایه‌های ویژه‌ای که هویت مستقل دارند مانند: نقشمایه چین.
- نقشمایه‌های حاشیه‌ی گلیم مانند: لنگج و نیم لنگج.

واژه‌های روپوش و مانتو

روپوش (یونیفورم): لباس متحدالشکلی که دانش آموزان در مدارس می‌پوشند.
مانتو (از کلمه فرانسوی manteau) یا روپوش لباس گشادی است که روی لباس‌های دیگر پوشیده می‌شود. (فرهنگ لغت)

اهمیت فرم دانش آموزان

مدرسه اولین مکانی است که دانش آموزان وارد آن محیط می‌شوند و یکسری تجربیات را می‌آموزند. همسانی رنگ لباس آنها در یک کلاس قانون‌پذیری، تبعیت‌پذیری و اجتماعی شدن را در کودکان پرورش می‌دهد. با وجود اینکه دانش آموزان در طبقات اجتماعی، اعتقادی و فرهنگی مختلفی هستند سادگی و برابری را درک می‌کنند و هنگامی که آنها خود را در برابر افراد دیگر ببینند ارتباط‌گیری اجتماعی‌شان آسان‌تر می‌شود.

شکل ۲- اتودهای اولیه

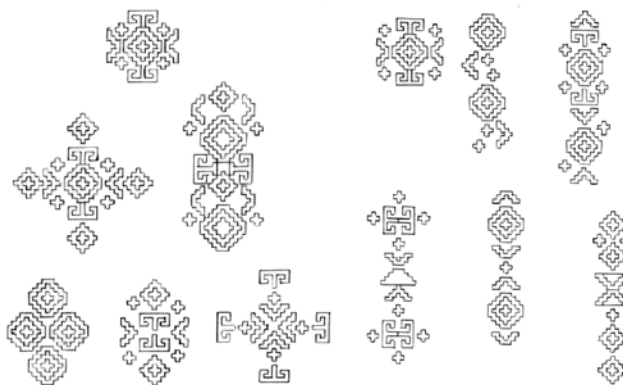
رنگ لباس فرم دانش آموزان در مدارس بسته به اثرات روانشناختی رنگ‌ها و نمادهایی که رنگ‌ها با خود دارند انتخاب می‌شود. در آموزش رسمی کشور ما، رنگ لباس به انتخاب مسئولان مدارس صورت می‌گیرد.
انتخاب درست در رنگ پوشش دانش آموز می‌تواند شخصیت و اعتماد به نفس آنها را تقویت کند بهتر است با دانش آموزان درباره رنگ و فرم مدرسه از آنها نظرخواهی کرد و به نظر و عقیده‌شان احترام گذاشت. (نگارنده)
اولین مرحله یادگیری در دانش آموز دریافت داده‌های محیطی توسط گیرنده‌های حسی است همچنین انتخاب رنگ لباس فرم مدارس موجب افزایش داده‌های انتقال یافته به مغز دانش آموز شده و در نتیجه قدرت ادراک مغز افراد افزایش پیدا می‌کند.

روند اجرای کار عملی

انتخاب رنگ و فرم

با توجه به بررسی رنگ‌ها، خط‌ها و فرم‌های گلیم و قالی عشایر قشقایی استان فارس و تاثیرات آنها در روحیه و رفتار کودکان در مقطع ابتدایی دخترانه پرداخته و نتیجه‌ی کار را در این بخش با توجه به اصول هنری و علمی به مرحله‌ی اجرا رسانده‌ایم.

شکل ۳- اتودهای خطی تاییدشده نهایی

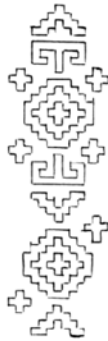

شکل ۴- اتودهای رنگی اولیه

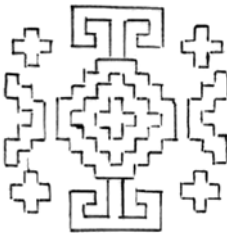
شکل ۱- طرح‌ها و نقوش گلیم همراه با آنالیز و ترکیب شده آن (۱)

شکل ۶- اتود رنگی و دوخت نهایی طرح ۱

شکل ۷- طرح استفاده شده برای بافت نوار حاشیه

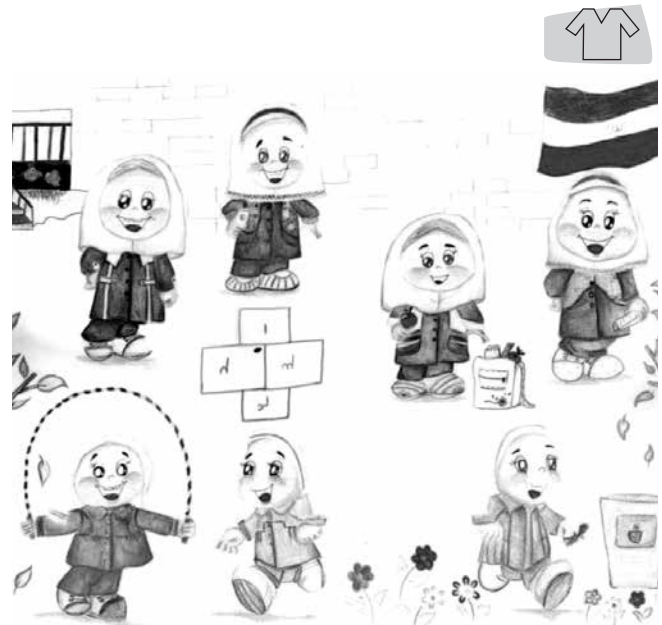
شکل ۸- طرح استفاده شده برای بافت کلی پارچه

۲- مدل شماره دو: کلاس اول

استفاده از رنگ زرد در این مقطع شناس کنجکاو، دریافت و مرتب کردن اطلاعات را به کودک می‌دهد و به او اجازه می‌دهد به کنجکاو در اطراف خود بپردازد و با برخورد خلاق به موضوع، آنها را به تصویر بکشد. رنگ سبز نیز در این مقطع می‌تواند بسیار مفید باشد، زیرا نشانه امنیت فکری، همدلی و اعتماد به نفس است و این موارد را در کودک تقویت می‌کند.

مدل سازی طرح ارائه شده

از خط شکسته در قسمت جلو لباس استفاده شده، زیر برش به دلیل ضخامت پارچه بین تاکس کار شده است، یقه ب ب می‌باشد و در قسمت پشت زیر خط سینه برش صاف و زیر برش هم از پین تاکس استفاده شده است، سر دست لباس پاکتی که حالت پاگون دارد به دلیل برش زیاد در لباس از جیب کیسه‌ای داخل پهلو استفاده شده است. پایین

شکل ۵- اتود رنگ شده کار نهایی

دوخت‌های نهایی

۱- مدل شماره ی یک: پیش دبستانی

طرح تمامی روپوش‌ها برگرفته از نقوش گلیم و قالی عشایر قشقایی استان فارس می‌باشد که هم در بافت پارچه و هم در برش‌ها و رنگ لباس استفاده شده است. مقطع آمادگی تا سال دوم ابتدایی سال برنامه‌ریزی است. در این مقطع استفاده از رنگ‌های نارنجی، زرد، آبی و سبز پیشنهاد می‌شود.

رنگ نارنجی چون باعث صلح و دوستی و ایجاد رابطه با دیگران می‌شود می‌تواند در ایجاد ارتباط کودک با دوستانش کمی از وابستگی به پدر و مادرش کم کرده و به محیط عادت کند. اگر نارنجی با مقدار زیادی سفید هنگام ساخت رنگ ترکیب شود و به رنگ پرتقالی بسیار روشن درآید می‌تواند در مقاطع پایین‌تر در مدارس دخترانه از آن در کل لباس استفاده کرد. استفاده از رنگ آبی در کنتر این رنگ می‌تواند باعث آرامش شود.

رنگ سفید رنگ دانایی است، استفاده از این رنگ‌ها آلودگی را بیشتر نشان می‌دهد. در نتیجه حضور آنها در لباس دانش‌آموزان ملزم به تمیز نگه داشتن لباس مدرسه می‌نماید.

مدل سازی طرح ارائه شده

در این طرح در قسمت جلو سینه از دو برش جلیقه مانند استفاده شده است و روی خط کمر به صورت برش مایل و از چین‌های سوزنی استفاده شده است، یقه‌ی این روپوش یقه ب ب می‌باشد، کمر شلوار کشی می‌باشد، طرح مقنعه کیسایی است که در پشت گردن با دکمه بسته شده است.

تزئینات و جنس پارچه‌ها

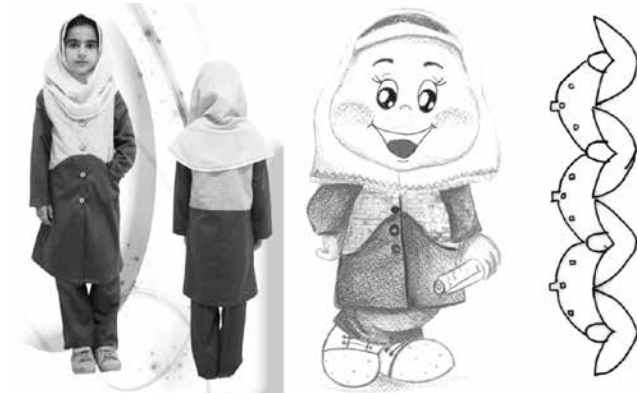
پارچه‌هایی که با استفاده از نقوش آنالیز شده توسط کارخانه بافته شد. پارچه ترگال برای روپوش و پارچه تترون برای مقنعه‌ها استفاده شده است. لازم به ذکر است تزئینات بقیه مدل‌ها نیز بر همین اساس می‌باشد.

در قسمت پشت لباس صاف می‌باشد. یقه گرد استفاده شده و به دلیل نازک بودن پارچه چهارخانه آن را دوبل استفاده کرده‌ایم. شلوار کمرکش بوده مقنعه نقاب‌دار، در قسمت پایین مقنعه از نوار تور و دوخت تزئینی استفاده شده است.

تزئینات و جنس پارچه

کاربرد پارچه چهارخانه که طرح گلیم به صورت نقاشی روی پارچه با استفاده از رنگ پارچه (pebeo) استفاده شده است.

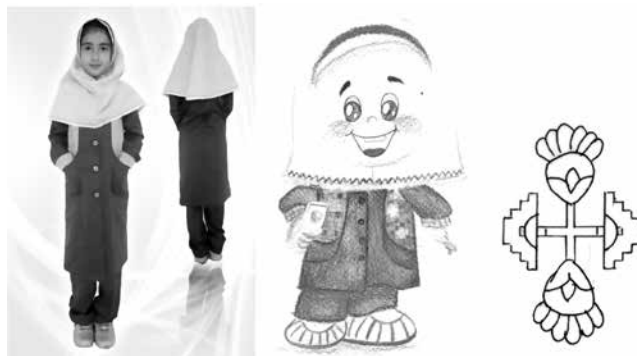
شکل ۱۱- اتود رنگی نهایی طرح ۴

اجرای نهایی مدل شماره ۴

توضیحات در مقطع سوم ابتدایی آورده شده است.

مدل‌سازی طرح ارائه شده

استفاده از برش عمود و فرم منحنی، یقه شکاری، جیب در قسمت منحنی برش (جیب داخل) گذاشته شده است. سر آستین مچی می‌باشد و بالای مچ چین سوزنی خورده است. شلوار کمرکش و مقنعه نقاب‌دار استفاده شده است.

شکل ۱۲- اتود رنگی نهایی طرح ۵

۶- مدل شماره شش: کلاس پنجم

در این مقطع از رنگ آجری استفاده شده است که این رنگ از ترکیب رنگ نارنجی با مقدار کمی آبی به دست می‌آید. یعنی خاکستری فعال به سمت قرمز، فعال به این جهت که طول موج و ماهیت رنگی پیدا می‌کند. در کنار رنگ آجری استفاده از رنگ

شلوار پاکتی می‌باشد و شلوار کمرکش می‌باشد، مدل مقنعه هم کلیسایی است.

شکل ۹- اتود رنگی نهایی طرح ۲

۳- مدل شماره سه: کلاس دوم

با توجه به توضیحاتی که در مدل شماره دو به آن اشاره کردیم لازم است اضافه کنیم که رنگ زرد که در برش فرم عمودی جلو لباس به کار رفته است بر ایستایی آن می‌افزاید و تمرکز کودک برای کنجکاوی به کمک فرم عمودی افزایش می‌یابد.

مدل‌سازی طرح ارائه شده

استفاده از برش عمود و مورب و همچنین پیلی یک طرفه پایین روپوش در قسمت پهلو و قسمتی از جلو و پشت لباس دکمه مخفی می‌باشد. مدل یقه شکاری، شلوار کمرکش و مقنعه طرح کلیسایی استفاده شده است.

شکل ۱۰- اتود رنگی نهایی طرح ۳

اجرای نهایی مدل شماره ۳

۴- مدل شماره چهار: کلاس سوم

در مقطع سوم و چهارم، حوزه‌های اجتماعی کودک نقش می‌گیرد. رنگ بنفش مظهر همانندسازی تمایل یک فرد به هدف‌ها، افکار یا تجربه‌های مشترک با فرد یا افراد دیگری که می‌خواهیم با آنها احساس همانندی کنند درآید. این همانندسازی نوعی اتحاد عارفانه و درجه بالایی از صمیمیت همراه با احساسات است که منجر به ادغام کامل ذهن و هدف می‌گردد.

مدل‌سازی طرح ارائه شده

استفاده از فرم منحنی، در قسمت برش کمر لباس، فرم جیب داخل برش، برش

کرم (که از ترکیب زرد با سفید به دست می‌آید) نقشی اساسی دارد.

نتیجه‌گیری

از ویژگی‌های مهم گلیم و قالی‌های عشایر قشقایی استان فارس تنوع طرح که گاه ساده چون مردمان دیار و گاهی پیچیده چون پیچ و تاب پشم و جذابیت رنگ‌هاست، که احساس زیبایی خیره‌کننده‌ای در بیننده ایجاد می‌کند. بدین ترتیب ما می‌توانیم دریابیم که تغییر و تحول لباس بشر اولیه تا بشر امروزی بستگی به شرایط زیستگاه و بر گرفته از فرهنگ و تمدن او در طول دوران زندگی‌اش می‌باشد.

در این رساله تلاش گردید که با آنالیز و دقت نظر در حوزه هنری به کشف و شهود ارزش‌های نهفته در گلیم پرداخته شود. بر آن شدیم تا الگوهایی به مردم ما تلقین شود که زندگی خود را بر اساس دستاوردهای اصیل نیاکان خود که بر پایه اعتقادات و باورهای بومی و ایرانی است فراهم آوریم و همچنین این هنر اصیل را در روپوش مدارس دخترانه ابتدایی، با دقت در فرم و رنگ و تاثیرات آنها از نظر روان‌شناسی مورد بررسی قرار دهیم. که با روحیه کودکان مطابقت داشته و همچنین مشاهده گردید که کودکان ارتباط خاصی با این نقوش برقرار کرده و از استفاده فرم و رنگ این نقوش در لباس مدارس علاقه زیادی نشان دادند.

پی‌نوشت:

۱- دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یزد، دانشکده هنر، گروه طراحی پارچه و لباس، یزد، ایران

منابع:

۱. استاد صفی یاری، (۱۳۸۸)، پایان‌نامه
۲. استاد صنوبر، (۱۳۸۷)، جزوه آموزش معلمان
۳. استاد صنوبر، (۱۳۸۷)، جزوه شیمی رنگ
۴. پرهام سیروس، (۱۳۷۷)، دست‌بافت‌های روستایی و عشایری،
۵. پرهام سیروس، (۱۳۷۵)، شاهکارهای فرش‌بافی فارس، چاپ اول، انتشارات سروش
۶. حسینی راد عبالمجید، (۱۳۸۴)، مبانی هنرهای تجسمی، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران
۷. شریعت پناهی سید حسام‌الدین، (۱۳۷۲)، اروپایی‌ها و لباس ایرانیان، چاپ صنایع آموزشی، نشر قومس
۸. علی اکبرزاده مهدی، (۱۳۷۳)، رنگ و تربیت، چاپ اول، ناشر مولف
۹. علیزاده ابراهیمی، (۱۳۸۲)، رنگ‌رزی سنتی، چاپ چهارم، ناشر: موسسه فرهنگی و هنری شقایق روستا
۱۰. کیانی منوچهر، (۱۳۸۸)، سیه چادرها، چاپ چهارم، کیان نشر شیراز
۱۱. صادقی فسایی محمد، (۱۳۷۱)، با تار و پود عشق: نگه‌ها و قالی‌های عشایری فارس، چاپ اول، انتشارات نگار
۱۲. فرهنگ لغت معین
۱۳. کاندینسکی واسیلی، (۱۳۸۴)، نقطه، خط، سطح، مترجم پریسا محقق‌زاده، چاپ دوم، انتشارات مارلیک
۱۴. نیکوکار مرضیه، (۱۳۸۴)، جزوه آموزشی آموزش‌شکده فنی و حرفه‌ای کازرون
۱۵. وکیلی ابوالفضل، (۱۳۸۲)، شناخت طرح‌ها و نقشه‌های فرش ایران و جهان
۱۶. یساولی جواد، (۱۳۷۱)، قالی‌ها و قالیچه‌های ایران، انتشارات یساولی

سایت‌ها:

17. www.tebyan.net
18. www.aftab.ir

مدل‌سازی طرح ارائه شده

در این طرح در قسمت جلو از برش حالت جلیقه مانند استفاده شده است که رنگ کرم به کار رفته، جیب روی لباس که روی جیب یک برش جنافی (استفاده از فرم‌های جنافی تحرک و پویایی ایجاد می‌کند) با حالت برش جلیقه هماهنگی دارد، یقه این لباس شکاری می‌باشد در قسمت سر آستین از برش مایل که هماهنگ با برش جلو لباس می‌باشد استفاده شده است. شلوار کمرکش می‌باشد و مدل مقنعه نقاب‌دار که در قسمت داخل نقاب از ابر نیم سانتیمتری استفاده شده که رودوزی شده است.

شکل ۱۳- اتود رنگی نهایی طرح ۶

۷- مدل شماره هفت: کلاس ششم

مدل‌سازی طرح ارائه شده

در این طرح در قسمت جلو یعنی کارور لباس دارای برش می‌باشد که از فرم جنافی استفاده شده است. زیر این برش نواری کرم رنگ به صورت عمود تا قسمت پایین لباس دوخته شده است، در خط کمر از فلش (پاگون) استفاده شده، قسمت پشت لباس در خط کارور برش به صورت جنافی می‌باشد. روی دست هم از فلش استفاده شده است، یقه شکاری، شلوار کمرکش و مقنعه نقاب‌دار ابری می‌باشد.

شکل ۱۴- اتود رنگی نهایی طرح ۷